

людини беруть її очі, несподівано виявляється, що семантично обмін-«потлач» (у вигляді взаємних пригосань або дарів) є «обміном очами», відтворенням нібито втраченого, архаїчного «причастя спільному зору». Це «причастя зору» виключає протиставлення Я і 'Ги, суб'єкта та об'єкта, отже цілком органічно зводить комунікацію у її зародковий, «докомунікаційний», несуперечливий стан цілого, властивий глибокій архаїці.

Література:

1. Больнов О.Ф. Зустріч // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії.– К.: Либідь, 1996. – С. 157-170.
2. Спиркин А.Г. Происхождение сознания.– М.: Госполитиздат, 1960. – 471 с.
3. Мосс М. Очерк о даре. Форма и основание обмена в архаических обществах // Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии.– М.: Вост. лит., 1996. – С. 83-222.
4. Леви-Стросс К. Предисловие к трудам Марселя Мосса // Мосс М. Социальные функции священного. – СПб.: Евразия, 2000. – С. 409-434.
5. Писаренко Ю. «Зрение» и «слепота» как социальные символы // Соціум. Альманах соціальної історії. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2010. – Вип.9. – С. 293-317.

О.А. Щербакова – доц. к.філол.н.
(Київ)

АКТУАЛЬНІСТЬ РИТОРИКИ ТА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ (концептуально-бібліографічний огляд)

Осмилення зарубіжного досвіду сучасних риторикознавчих досліджень потребує широкого залучення до опрацювання новітніх матеріалів науковців та викладачів риторики (загальної і професійно зорієнтованої) у системі вищої освіти. Із-поміж провідних фахівців світу у риторикознавчій галузі життєдіяльності кінця ХХ ст. назвемо (далі усі наведені переліки – прізвищ дослідників, назв країн тощо – подано за абетковим принципом; назви творів – мовами оригіналів (для російськомовних видань) чи перекладів (російсько- та українськомовних); дати – за першістю виходу у світ. – О. Щ.): Сергія Аверенцева (Росія) «Риторика и истоки европейской литературной традиции» (М., 1996); Ролана Барта (Франція) «Введение в структурный анализ повествовательных текстов» (Париж, 1966; пер. – М., 1987) та «Избранные работы: Семиотика: Поэтика» (М., 1989); Михайла Бахтіна (Росія) «Эстетика словесного творчества» (М., 1979) та «К философии поступка» (К., 1994); Тьона Адриануса ван Дейка (Нідерланди) «Язык. Познание.

Коммуникация» (пер. – М., 1989); Жака Дюбуа (Бельгія) разом із колегами-викладачами Льєзького університету – Франсіс Еделін, Жаном-Марі Клінкенбергом, Філіпом Менге, Франсуа Піром і Адленом Триноном – засновниками «Групи Мю» [франц. – «Groupe μ»] «Общая риторика» (Париж, 1970 і 1982; пер. – М., 1986 і 1998); Франса Х. ван Ємерена та Роба Гроотендорста (Нідерланди) – викладачів Амстердамського університету «Аргументация, коммуникация и ошибки» (пер. – СПб., 1992); Умберто Еко (Італія) «Отсутствующая структура. Введение в семиологию» (пер. – СПб., 2006); Юрія Лотмана (СРСР-Естонія) «Избранные статьи» (Таллінн, 1994); Хаїма Перельмана (Бельгія) – одного з засновників неориторики «Философия и риторика» та «Новая риторика. Трактат по аргументации» (Париж, 1952 і 1958; пер. – М., 1987) у співавторстві з Люсі Ольбрехт-Титекою; Юрія Рождественського (Росія) «Теория риторики» та «Принципы современном риторики» (обидві – М., 1997 і 1999); Цветана Тодорова (Франція) «Разновидности дискурса» (Париж, 1978); та ін.

Перші роки ХХІ століття знаменуються виходом у світ чималої кількості російсько- та українськомовних перекладів зарубіжних риторикознавчих праць загального й локального характеру. До кола дослідників, приміром, належать такі: Джон Адаїр (Велика Британія) «Эффективная коммуникация. Как стать ферзем» (М., 2006); Роман Браун (Німеччина) «Власть риторики. Лучше говоришь – больше достигаешь» (М., 2005); Карстен Бредемайер (Швейцарія) «Искусство словесной атаки: Практическое руководство» та «Черная риторика: Власть и магия слова» (обидва – М., 2005 і 2006); Джері Вайссман (США) «Мастерство презентаций» (М., 2004), «Блестящая презентация. Как завоевать аудиторию» (СПб., 2011) та «Искусство делать эффектные презентации. Техника, стиль и стратегии от самого известного в Америке преподавателя ораторского искусства» (М., 2012); Ларрі Кінг (США) «Как разговаривать с кем угодно, когда угодно и где угодно» (М., 2006); Джесі Ламертон «Учитесь говорить» та «Говори как Цицерон» (обидва – М., 2003 і 2005); Дороті Лідс (США) «Убедительная речь. Как привлечь, заинтересовать и воодушевить аудиторию» (М., 2007); Нік Морган (США) «Ораторское искусство» (М., 2005); Аллан Піз і Алан Гарнер (Австралія) «Говорите точно... Как соединить радость общения и пользу убеждения» (М., 2005), а також Аллан Піз і Пол Данн «Как писать так, чтобы было понятно всем! Эффективные приемы деловой и личной переписки» та «Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их телодвижениям» (обидві – М., 2004 і 2003); Хосе Луїс Рамірес (Швеція) «Поновлення Риторики як основи громадянства і освіти» (Л.-К., 2008) та інші теоретики і практики риторики.

Широко популярними й досі залишаються переклади українською й російською мовами перевидань авторів, яких уже у другій половині ХХ сторіччя вважали класиками жанру. До їхнього числа зараховують: Дейла Карнегі (США) – американського письменника, що став біля витоків теорії спілкування й став засновником Інституту ефективного ораторського мистецтва і людських стосунків, з українськомовним виданням популярної трилогії «Як завойовувати друзів та впливати на людей», «Як виробити в собі впевненість і впливати на людей, виступаючи прилюдно» та «Як перестати хвилюватись і почати жити» (Х., 2001); найбільш повний російськомовний переклад цих робіт – «Как завоевывают друзей и оказывают влияние на людей», «Как вырабатывают уверенность в себе и влияют на людей, выступая публично» та «Как перестать беспокоиться и начать жить» (Ленінград, 1991); Хайнца Леммермана (Німеччина) – професора Бременського університету з двома російськомовними науково-популярними перевиданнями: «Учебник риторики. Тренировка речи с упражнениями» та «Уроки риторики и дебатов» (обидва – М., 1999 і 2002); Поля Л. Сопера (США) – викладача із 35-річним досвідом роботи в університеті штату Теннесі, який, до того ж, певний час очолював факультет риторики і театру, «Основы искусства речи. Книга о науке убеждать» (Ростов на/Д., 1999); Іржі Томана (Чехія-Швейцарія) – чеського письменника і соціолога з актуальним до сьогодні «Мистецтвом говорити» (К., 1986); та деяких інших, чиї твори, здебільшого з практичними рекомендаціями, були розраховані на достатньо широку аудиторію читачів: як професіоналів різних сфер людської діяльності, які прагнуть навчитися виступати публічно, так і студентів усіх спеціальностей і форм навчання та усіх охочих до вдосконалення своєї ораторської майстерності.

Важливим складником у вивченні новітнього зарубіжного досвіду з формування елітарної особистості за умов глобалізаційних процесів є знайомство з досягненнями колег-риторів через огляд бібліографічних джерел із риторики, ораторського мистецтва та культури мовленнєвої комунікації. Нашу увагу привернули такі наукові і навчально-методичні видання французькою й італійською мовами, як: історіографічне дослідження Ренато Барілли «Риторика. Історія і теорія. Мистецтво переконання від Аристотеля до наших днів» (Болонья, 2011 і 2014); три монографії Біче Мортари Гаравеллі «Довідник із риторики» (Турін, 2011), «Перший урок у риториці» та «Образно говорячи. Довідник риторичних фігур» (обидва – Рим-Барі, 2011 і 2010); філософське осмислення Емануель Данблон «Людина риторики: культура, розум, дія» (Париж, 2013); філологічний аналіз Крістін Нуалькльозад із класичної риторики «Всесвіт стилю» (Мец, 2003); літерату-

рознавча праця Лаури Нері «Поля риторики. Література, аргумент, дискурс» (Рим, 2011); антологія керівництва з красномовства Філіпа-Жозефа Салазара «Мистецтво говорити» та навчально-методична «Риторика» Жоель Гард Тамін (обидві – Париж, 2011).

Серед англо- та німецькомовних університетських видань зазначимо наступні: «Введення до риторики і поетики» Штефані Аренда (Дармштадт, 2012); університетський довідник Альбрехта Бемеля «Академічна риторика» (Штуттгарт, 2012); четверте перевидання посібника «Класична риторика для сучасного студента» Роберта Коннора і Едварда Корбета (Нью-Йорк-Оксфорд, 1999); наукове дослідження «Глибока риторика. Філософія, переконання (або пояснення), насильство, справедливість, мудрість» Джеймса Кросвайта (Чикаго-Лондон, 2013); навчально-популярну книгу Сема Лейта «Ви зі мною розмовляєте? Риторика від Аристотеля до Обама» із (б/м., [ймовірініше – Лондон], 2012); історичну працю Джозефа С. Мейзела «Публічна промова і культура суспільного життя за доби Гладстона» (Нью-Йорк, 2002); уведення до риторичної компетенції «Публічний виступ» Дж.-Майка Спроула (б.м., 2001); книгу Ненсі С. Струвер «Риторика, модальність, сучасність» (Чикаго, 2009); дуже короткий вступ «Риторика» Річард Тойє (Оксфорд, 2013) та перевидання кишенькового довідника «Риторика» Петера Флуме і Фольфганга Ментцеля (б.м., [ймовірініше – Фрайбург], 2013).

Завершуємо роботу над оглядами цих та інших іншомовних видань початку 2000-их років із риторики, ораторського мистецтва й культури мовленнєвої комунікації, де до роботи залучено праці (мовами оригіналів) дослідників і викладачів риторики з університетів Болоньї, Бостона, Брюсселя, Гренобля, Дармштадта, Каліфорнії, Кейптауна, Лондона, Люксембурга, Меца, Нанта, Нью-Йорка, Оксфорда, Парижа, Рима, Саарбрюккена, Сан-Дієго, Софії, Турина, Фрайбурга, Чикаго, Штуттгарта, а також інших освітніх і наукових закладів і видавництва Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Італії, Люксембургу, Німеччини, Південної Африки, США і Франції.

Сподіваємося, що доповнена новітніми зарубіжними виданнями риторикознавча бібліографія може бути послугована як ефективний засіб соціально-культурної комунікації, що сприяє поширенню професійно зорієнтованої інформації та її суспільному використанню; а загалом відіграє важливе значення у розширенні смислового і тематичного діапазону науково-педагогічного дискурсу щодо формування елітарної особистості за умов глобалізаційних процесів, а ширше – щодо становлення новітнього напрямку досліджень у реформованій системі вищої освіти України – риторикознавства початку ХХІ ст. та спроб обґрунтування моделі вищої риторичної освіти в Україні. Маємо намір

продовжувати знайомство з сучасними працями колег із ближнього і дальнього зарубіжжя. Цей інтерес визначається також і науковою проблематикою тільки-но створеного (Київ, 2015) відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти ІВО НАПН України – «Розвиток інституційного потенціалу університетів в контексті глобального лідерства», у тому числі й спробами дослідити багатогранні аспекти риторико-комунікативної культури сучасного університету як інтегративного чинника формування академічної еліти.